

VESNA GRAHOVAC – PRAŽIĆ

DOPRINOS ŠIME STARČEVIĆA HRVATSKOJ HOMILETICI

Vesna Grahovac-Pražić
Učiteljski fakultet u Rijeci
Odsjek učiteljskog studija u Gospiću
Ulica dr. Ante Starčevića 12
HR 53000 Gospić
vesnagp@net.hr

UDK: 262.12 Starčević, Š.
Prethodno priopćenje
Ur.: 2011-02-14

U tekstu se govori o svećeniku i jezikoslovcu Šimi Starčeviću te posebno o njegovim homilijama. Riječ je o djelu Homilije iz 1850. godine u kojem su homilije raspoređene prema crkvenoj godini. Promatra se struktura homilija, značajke Starčevićeva pristupa temi i oblikovanju teksta te funkcionalnosti homilije u njegovu vremenu.

Ključne riječi: propovijed, Evanđelje, vjera, pouka, hrvatski jezik

Uvod

Svećenik Šime Starčević djelovao je kao gramatičar, polemičar, prosvjetiteljski i vjerski pisac. U njegovu su radu razvidna dva razdoblja: u prvom prevladava jezikoslovni, gramatičarski rad, a u drugom prosvjetiteljsko-vjerski.

Šime Starčević¹ (1784.-1859.) proveo je, osim godina školovanja, život vezan uz Velebit. Rodio se u Žitniku kraj Gospića,² a školovao u Senju,

¹ Starčević je stric Oca Domovine dr. Ante Starčevića, kojemu je Šime omogućio školovanje i snažno utjecao na njegove životne poglede.

² U Gornje i Donje Pazarište doselila se obitelj Starčevića, podrijetlom iz Hercegovine. Kasnije su se dva brata (jedan od njih je bio Filip, Šimin otac) doselila u Žitnik. Tu je 18. travnja

Zagrebu, Varaždinu i Gracu. Nakon zaređenja neko je vrijeme službovao kao svećenik u Senju, Gospiću, Ličkom Novom i Udbini, a 1814. postao je župnik u Karlobagu, gdje je i ostao više od četrdeset godina, sve do smrti. Dobar učenik, Starčević je izrastao u uvaženoga intelektualca svoga vremena. Govorio je njemački, talijanski, francuski i latinski jezik, a čitao na svim slavenskim jezicima. Poznao je hrvatsku i slavensku književnost svoga vremena, ali i glagoljsku jer je bio pripadnik glagoljaške senjske biskupije. Kao pravi intelektualac rasuđuje o svemu što prima, ne prihvaća slijepo tuđe autoritete. Njegovi pogledi na jezik razlikuju se od preporoditelja, a posebice pogledi na slovopis, naime oštro se protivi uvođenju ilirske grafije, naročito uvođenju dijakritičkih znakova te u tom svome buntu zagrebački pravopis naziva rogati verstopis, čepurasti verstopis. Živeći postrani od velikih sredina toliko se više i snažno uključivao u kulturni život svoga naroda. Teško je obolio te umro 1859. godine u Karlobagu, mjestu gdje je dugi niz godina bio župnik.

1. Jezikoslovni rad

Zahvaljujući povoljnoj jezičnoj politici francuskih vlasti,³ znanju francuskog jezika i svojoj marljivosti, Šime Starčević je 1812. godine u Trstu objavio čak dvije gramatike: *Nova ricsoslovica iliricska vojničkoj mladosti krajicsnoj poklonjena* i *Nova ricsoslovica iliricsko-francezka*.

Starčevićeva *Nova ricsoslovica iliricska* prva je gramatika hrvatskoga jezika u (dotadašnja) dva stoljeća hrvatske gramatičke tradicije pisana hrvatskim jezikom, dakle, kojoj je metajezik hrvatski jezik, a ne neki drugi pomoću kojega se opisuju hrvatski gramatički sadržaji (kao što su to najčešće bili latinski, talijanski ili njemački jezik). Hrvatski jezik koji autor gramatike opisuje jest štokavski ikavski. Ne samo jezik kojim je gramatika pisana nego i nove spoznaje, posebice opis naglasnoga sustava, smještaju ovu gramatiku u red najznačajnijih hrvatskih jezikoslovnih djela.⁴

1784. rođen Šime Starčević, od oca Filipa i majke Marte, rođene Šimun. Kršten je imenom Šimun. Umro je u Karlobagu 14. svibnja 1859. i sahranjen uz crkvu svetog Karla Bartolomejskog srušena 1957. godine kada se gradila magistrala koja dijelom prolazi kroz crkvu i preko groblja pa se ne zna za grob svećenika Starčevića. U spomenici Župe Karlobag zabilježeno je da je cijelo mjesto žalilo za svećenikom.

³ Kako je Lika ušla u sastav Napoleonove Ilirije, Starčević je upoznao generala Augusta Marmonta (1774-1852), koji ga zbog njegova izvrsnoga poznavanja francuskoga jezika poziva u Ljubljanu za suradnika novina. Marmont je potakao izdavanje njegove francusko-hrvatske gramatike, namijenjene (ne samo) krajiškoj vojničkoj mladeži: "na potribovanje vojničke mladosti iliricskih darxavah".

⁴ Z. VINCE, 1978; B. TAFRA, 2002.

Sl. 1. Naslovna stranica

Druga Starčevićeva gramatika objavljena iste 1812. godine – francusko-hrvatska gramatika – prerada je Mozinove gramatike francuskoga jezika napisane na njemačkom jeziku, a svjedoči o izgrađenosti hrvatskoga jezika kojim se opisuje drugi jezik te uvodi hrvatski jezik u jezike koji se mogu po istim modelima učiti u Europi.

Nakon Napoleonova pada u Europi vlada duhovna klonulost sve do tridesetih godine 19. stoljeća (nastaje zatišje u kojemu se Starčević ne javlja). Tridesetak godina poslije objavljivanja svojih ricsoslovica Starčević je opet aktivan pisac. U zrelim godinama objavljeni su mu nabožni i jezikoslovni radovi. Od nabožnih najčešće se spominju Homelie ili tumačenje Sv. evanđelja (Zadar, 1850.), a od jezikoslovnih Ričoslovje koje je izlazilo u nastavcima u zadarskim novinama Glasniku dalmatinskom (1849.-1850.) te slovoispisne polemike u zadarskoj Zori dalmatinskoj (1844.-1849).

Starčević je priznati vjerski pisac i prevoditelj. Objavio je djela Katolicsansko pitalo (Rijeka, 1849.), Svagdanja pobožnost i prava izpovid kerstjanska (Zagreb, 1854.), Razmishljanje sedam xalostih Blaxene Divice Marie koje se csini na gori Kalvrui u Karlobagu. (Rijeka, 1855.)⁵ U Zori dalmatinskoj objavljivao je prijevode, kraće tekstove, a od većih je radova u nastavcima bez njegova potpisa Poslanica licke pastirice Stane Gledovich iz Rudaicah na dalmatinsku pismaricu Anu Vidovich (1847.-1848.), u kojoj se raspravljalo o povijesnim temama, osobito o jezičnim. Ostalo je nerazjašnjeno što je Starčević imao u rukopisu i je li od toga što sačuvano.

2. Starčević pisac homilija

Nakon intezivnog bavljenja jezikoslovnim pitanjima Šime Starčević okreće se prosvjetiteljsko-vjerskom radu. Svećenička dužnost i misijska uloga svećenika bit će nadalje ispred Starčevića znanstvenika. Napisao je više pobožnih i praktičnih djela, ali je malo uspio tiskati, jer nije želio tiskati svoja djela zagrebačkom grafijom. U tome vidimo da su Starčeviću ipak i dalje bile vrlo značajne jezikoslovne teme. Godine 1850. objavio je Homilije,⁶ gotovo

⁵ U našoj starijoj književnopovijesnoj literaturi, u Ivana Kukuljevića, nailazimo na podatke da je Šime Starčević autor djela Kratki nauk ćudoredni vrhu dužnosti ćovika za seljane, objavljenoga u Zadru 1807. godine i Put križa Isukarstova, objavljenoga u Splitu 1813. godine, ali ta djela nisu dostupna i danas istraživači (Branka Tafra) opravdano sumnjaju u Starčevićovo autorstvo.

⁶ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, 1985, 256. Homilija je obavezna nedjeljom i blagdanom, dolazi od grć. homilia obilazak, sastanak, razgovor. "Za razliku od svećanih govora i panegirika predstavlja jednostavno izlaganje (vjerskih) istina namijenjeno pouci (vjernika)". U misi joj je mjesto uz ćitanja evanđelja kao njegovo tumaćenje.

četrdeset godina poslije dviju gramatika, uz dopuštenje i blagoslov nadbiskupa. Prema Općem religijskom leksikonu homilija je "Propovijed u obliku komentara i tumačenja biblijskog teksta pročitano za liturgije. U kršćanskoj liturgiji h. je postala obvezna u IV. st."⁷ Homilija⁸ je umijeće, "posebno posredovanje između riječi Božje i liturgijske zajednice"⁹ te mora ispunjavati četiri zadaće: apostolsku, katehetsku, proročku i mistagošku. Može je održati samo biskup, svećenik ili đakon. Uvijek je pripremljena, prilagođenog trajanja, tematski vezana uz Sveto pismo ili liturgijske tekstove, a zadaća je i svrha navještaj evanđelja i doprinos Crkvi. Ne bi smjela nuditi osobna uvjerenja ili ideje propovjednika.

Homilija treba biti jasna i praktična. Sastoji se od uvoda, tumačenja, primjene i zaključka. "U homilijah se dakle ne smije samo tekst tumačiti, nego treba takodjer i volju slušatelja ganuti i čuvstva uzbuditi. Kad se ovo ne bi učinilo, tumačenje bi bilo bez svake koristi, i to bi značilo, samo evanđelje kano u školi tumačiti, ali ne propovijedati"¹⁰. Štiglic zapravo upozorava da je važna i govorna realizacija homilije te da pišući je treba voditi brigu i o utjecaju na slušatelje.

Prema Vladimiru Zagorcu homilija ima strukturu: Uvod, Tumačenje, Zaključak, u kojem će uslijediti praktična primjena.¹¹ Suvremena homiletika polazi od liturgijskog teksta i ističe povezanost sa životom zajednice. Homilija je "bodrenje sakupljene zajednice na sudjelovanje u liturgijskom slavljenju i na život u skladu s tim slavljenjem"¹²

Homilije¹³ je Starčević tiskao u Zadru (u tada poznatoj tiskari braće Battara), a na naslovnici čitamo:

ŠIME STARČEVIĆA ZAČASTNOGA KANONIKA STOLNE
CERKVE SENJSKE, PRISEDNIKA DUH. STOLA, I ŽUPNIKA GRADA
KARLOBAGA./ HOMELIE ILITI Tumačenje S. Evanđelja za sve Nedilje od
Došastja Gospodinova do posljednje Nedilje po Duhovih/ Knjiga I./ U ZADRU
Bratja Battara tiskarni Izdatelji 1850.

⁷ A. REBIĆ, 2002, 337.

⁸ Znanost koja se bavi homilijama je homiletika.

⁹ *Enciklopedijski teološki rječnik*, 2009, 379.

¹⁰ M. ŠTIGLIĆ, 1886, 132.

¹¹ V. ZAGORAC, 1998.

¹² V. ZAGORAC, 1998, 44.

¹³ Drugo izdanje tiskano je 1918. godine povodom šezdesetogodišnjice smrti Šime Starčevića. U predgovoru je istaknuto "Ta i ako su pisane ima više od sedamdeset godina, ipak bogatstvom sadržine i prikladnošću tumačenja i izraza vrlo dobro pristaju i današnjem vremenu" (Homilije, 1918:9) te da je tiskanje motivirano nedostatkom homiletičke građe.

Homelie imaju dva dijela, dvije knjige¹⁴: u prvoj je 29 homilija podijeljenih prema crkvenoj godini, a u drugoj 26.¹⁵ Struktura je knjige sljedeća:

1. PRIDGOVOR Izdateljah
2. OPAZKA
3. Bogovirni Štioče!
4. Knjiga I.
5. Knjiga II.

U predgovoru izdavači autora karakteriziraju riječima "čovik velika znanja i sarca, miloljubitelj otačbine"¹⁶ pa nastavljaju da im je dopustio tiskanje djela "okolo kojega je on toliko godinah trudio, koje nepristajnom ljubeznivom marljivostju popravljase i popravi, ter usu unj, može se reći sve blago, i lipote jezika, uli duboko znanje bogoslovlja, koje ubučeno obukom Slavjanskom postaje ugodnie i izvornie."¹⁷ Knjiga se preporuča "po župam duhovništva seoskoga". Starčević je najavljen kao poznati i priznati intelektualac svoga vremena koji ima malo tiskanih djela te najavljuju tiskanje drugih duhovnih djela za potrebe svećenika koji će prosvjećivati puk.

Neslaganje s jezikoslovnim stavovima Iliraca pa i s ilirskim pogledima na književnost, možda su utjecali na odustajanje od jezikoslovnog rada, ali nikako odustajanje od vlastitih jezikoslovnih pogleda i stavova. Starčević ostaje dosljedan štokavskoj ikavici kao temelju standardizacije. O tome svjedoči i tekst koji slijedi nakon predgovora, a prije samih homilija pod naslovom OPAZKA., stoga ga prenosimo u cijelosti:

Izpovidam, da čepurasti verstopis Zagrebački za temeljiti Pravopis Hervatski nikada ni sam priznao, niti mogu priznati. Medjutim za neuzkratiti Narodu korist, koju bi iz moga Rukopisa:"HOMILIE iliti Tumačenje S. Evangjelja" mogao imati, dopušćam G. G. Bratji Battara ovo Dilo u Zadru na svitlo izdati s' ovim izrečenim ugovorom, da se ni jedna rič, brez moga znanja, ne ima prominiti, niti ondi postaviti e, ali što drugo, gdi ja postavljam čisto i. K' tomu zahtivam, da se ovo Izpovidanje na strani pervoga lista podpuno ovako

¹⁴ Primjerak Homelija je iz knjižnice Teologije u Rijeci, a knjiga je pronađena u Senju, nedostaje nekoliko stranica, I. dio ima 314. str., a II. dio je primjerak iz župne knjižnice u Crikvenici, kojemu također nedostaje nekoliko stranica, ima 272 str. (Uspoređeno s izdanjem iz 1918.)

¹⁵ Riječ je o malom formatu, 2 sv. u 1 (316; 276 str.); 19 cm. Knjiga je tiskana u tiskari u Zadru koju su od majke Marine Battare (udovica tiskara Antonija Luigija Battare, jedna od malobrojnih žena tiskariča) preuzeli 1831. godine sinovi Pietro Antonie i Napoleon Francesco.

¹⁶ Š. STARČEVIĆ, 1850, 1.

¹⁷ Š. STARČEVIĆ, 1850, 2.

utišti, kako je ovdje upisano. U ostalom G.G. Battare mogu se u izdavanju služiti s' onim verstopisom, koj bi im mogao koristiti biti.

Podp. U Karlobagu na 16 Lipnja 1849.
Shime Starcsevich
Zacs. Kan. Duhov. Stol. Prisd. i Xupnik.

Iz teksta je vidljivo da Starčević ostaje vjeran štokavskoj ikavici, svojoj grafiji bez dijakritičkih znakova i da je dopustio tiskanje propovijedi iz prosvjetiteljskih i duhovnih razloga, da mu je prosvjećenje puka na prvom mjestu. Potpis i dužnosti tiskani su starom grafijom. U članku Književnost¹⁸ objavljenom u Zori dalmatinskoj 1846. godine priznaje da ne može prihvatiti rogati pravopis ni za napredak braće Dalmatinaca, ni za ljubav Kuzmanića i napredak časopisa "...i za veći napredak skupne književnosti naše moram tebi dopustiti iz mojih rukopisih, koji se u vašim rukama nahode, članke polak tvoje volje vaditi, i s' verstopisom, s' kojim se služiti uzvoljiš, u Zoru stavljati s' ovim tverdim ugovorom, da mi ondi, gdi sam ja čisto, sladko, gladko i ugodno i upisao, š osedlano u naše riči ne postavljaš, i da moje Ime i Pleme, ako bi ga kada trebalo napomenuti, ne s' nagerdjenim, nego s' čistim slovim utištiti puštiš."¹⁹ Tako je pitanje grafije u Homelijama bespredmetno spominjati. Riječ je o grafiji ili slovopisu, iako Starčević kao i većina gramatičara dopreporodnog vremena upotrebljava termin verstopis ('pravopis').

Nakon predgovora izdavača slijedi predgovor autora s početkom Bogovirni Štioče! U predgovoru (koji je već pisan ilirskom grafijom) ističe zadovoljstvo što je mir došao među kršćane i što se javlja zanimanje za književnost. Kaže da je knjigu napisao prema stranim izvorima,²⁰ posebice ističe knjigu J. F. Gheriga Tumačenja Svetoga Evangjelja. Vjeruje da bi "tako Pastiri Duhovni po selim u svaku dobu na ruci imali ono, što je polak nauka Cerkve Božje vazda naj potribitie, i naj koristnie puku propovidati."²¹

Predgovor je napisan u Karlobagu 30. studenoga 1844. Iz njega je razvidno da su Homelie prijevodi i preradbe djela europskih propovjednika, a da ih je Starčević prilagođavao sredini, vremenu, čitateljima, ponešto dodavao, dotjerivao. Također je iznio svoje poimanje književnosti kojoj je svrha i smisao u objavi i pouci vjerskih i moralnih istina, a to su preduvjeti očuvanja narodne samobitnosti.

¹⁸ Članak je tiskan u *Zori dalmatinskoj* kao pismo uredniku A. Kuzmaniću, 1846, br. 44 od 2. studenoga, III. godina, 345-347.

¹⁹ *Zora dalmatinska*, 1846, 345.

²⁰ Izvjesno je da je poznavao homilistička djela europskih pisaca i koristio se njima za svoje djelo.

²¹ Š. STARČEVIĆ, 1850, 5. (Predgovori su bez paginacija.)

— 156 —

jest rič Božja. Kakogod dakle sime samo onda dobar plod prinosi, kada se u dobru zemlju sie, onako i rič Božja pokazuje svoju kripost samo kod onih, koji nju s' dobrim sercem primaju, i sahranjivaju. Zaisto:

Zemlja nikad se ne kini;

I pak drugda dobro rodi.

A drugda i težak čini,

Da mu zemlja dobro plodi.

Ali kad se s' trudom blagosov sastaje:

Zemljotežnik vazda nadaren ostaje.

I buduć nam Isukerst u S. Evangjelju bistro kaže, koi je pri slišanju riči Božje dobra, i koi je zločesta zemlja, zato imamo izviditi, na koju stranu mi spadamo.

I. Koji su oni, koji iz riči Božje nikakove koristi ne vade? ovo će biti prvi dil.

II. Koji su oni, koji iz riči Božje korist vade? Ovo će biti drugi dil.

Tko ima uši za slušati, neka sluša.

I.

*Koji su oni, koji iz riči Božje nikakove koristi ne vade? Danas ni je govora od onih ljudih, koji rič Božju i ne čuju; od ovih-bo veli Spasitelj: *Koi je iz Boga, oni čuje rič Božju. Zato vi ne čujete, jere ni ste iz Boga* (Ivan. 8. 48), nego se govori danas od onih kerstjanah, koji čuju rič Božju, ali iz nje koristi ne vade. Od onizih, koji brez koristi rič Božju slušaju, Isukerst imenuje tri verste, kada tri verste simena napervo postavlja. On veli:*

Sl. 2. Stranica iz Homelia

Homilije su pisane ikavskom štokavicom, ali ima odmaka što se prije može pripisati izdavačima/tiskarima koji su tekst prenosili u ilirsku grafiju. Starčević veliko slovo²² piše na početku rečenice, u osobnim imenima i kao znak počasti i u svojoj slovnici. Tako postupa i u Homelijama, većinu riječi vezanih uz religijski diskurs piše velikim slovom u znak poštovanja (Otkupitelj, milosti Božanstvenoj...). Odstupanja ima u pisanju pridjeva na -ski (Katoličanske, Betlahemskim...) i prevladava uporaba velikog slova kod posvojnih pridjeva u postpoziciji (kotar Jordanski, gospodi Žudinskoj more Galilejsko...). Iako je bio protiv morfonološkog pravopisa, u Homelijama nije dosljedan (obćinski, odverženoj, bezzakonito, Odkupitelj, mnoštva, izpovidi, odkrivanju, izpišu, društvu izterčimo, oddilio...). Po tome je u skladu s hrvatskom slovopisnom tradicijom koja nije isključiva kada valja označiti granicu morfema.

Starčević je purist pa će isticati da nema potrebe uzimati tuđe riječi kad imamo svoje, tako i u Homelijama izbjegava posuđivanje i koristi "domaće" riječi. Zbog namjene knjige leksik je bliži autorovu organskom idiomu (pedepsu, jurve, oćutiti, brime, vekšinom, ciću, osupnuo, kip, besida, počutite, pir...), a prema potrebi tvori riječi (zemljotežnik, učovićenje, zgodopisac...). Kako se propovijedi oslanjaju na Evanđelja, tako ne će uvijek moći izbjeći posuđenice (tempal). Nije rijetkost da prevodi da bi se približio slušateljima (...latinski Paralysis, a naški oslabljene žilah...). Oblici slijede one iz gramatike: pisanje h u genitivu množine, tvorba komparativa (starii, razumnii, mudrii...), glagolskih oblika i ostalo.

Starčevićeva naracija prilagođena je potrebama duhovne pedagogije i didaktike, prožeta uvijek prosvjetiteljskim nabožnim duhom i pragmatizmom.²³ Homilije su oblikovane tako da je smisao nabožne pouke uvijek jasan, dorečen, razvidan. Jezik je pročišćen, izbjegava bilo kakve nejasnoće, prilagođen neobrazovanom puku. U tumačenjima se zna poslužiti poslovicama (...što se u obćinskoj poslovi govori) jer su poznate puku:²⁴

²² U gramatikama dopreporodnoga vremena puno je neujednačenosti. Kako je riječ o dvojezičnim gramatikama, zavisilo je pisanje velikog i malog slova od pravila u drugom jeziku s kojim je hrvatski bio u pojedinoj gramatici u kontrastivnom odnosu. Tako se npr. u gramatikama u kojima se hrvatski jezik opisuje na njemačkom jeziku sve imenice pišu velikim početnim slovom, i sl.

²³ I. LUKEŽIĆ, 2005, 201-209.

²⁴ U Homelijama nalazimo nekoliko poslovice koje navodi u gramatici Nova ricsoslovica iliriska, a tamo su navedene radi učenja čitanja i potpore govorenju: Star vuk pasia shala. Majka cherku kara, a nevisti prigovara. Shto macska koti, sve mishe lovi. Pusto mliko i psi locsu., Š. STARČEVIĆ, 1812, 10.

Tko o zlu, taj po zlu.
Da čine dica, što vide od otca.
Kakva mater, takva ćer.
Dobar sluga čini dobra gospodara.
Neka mete svak izprid svojih vratih, pak će biti posvuda čist.,
Tko hitro daje, dvpstruko daje.
Tko nerad daje, ništa ne daje.
Ne čini drugome, što ne bi rada, da tebi drugi učii.
Tko pod drugim jamu kopa, sam u nju upada.
Duga bolest, gotova smert

Kako bi bio što razumljiviji, stvara izravnim obraćanjem intiman, prisan ton, iluziju razgovora: Predragi moji Dakle draga dico!, a nisu rijetki eksklamativni oblici i izrazi I nut! Ah!. Zaokružene kompozicije uvijek su strukturirane prema istom modelu te počinju uvodom koji sadrži biblijsku, evanđeosku priču. Uvod u pravilu završava pozivom slušateljstvu, puku u naglašeno prisnom tonu koji stvara napetost i očekivanje kao:

Poslušajte
Prosim, da me usterpljeno poslušate Pazite
Ja počimljem, sad poslušajte pričicu
Tko ima uši za slušati, neka sluša
Slušajte dakle pomnjivo
...prosim, da ustreljeni budete
Ja molim. Da me ustreljeno, i pomnjivo poslušate.

Nakon toga najavljuje o čemu će govoriti izvodeći nekoliko teza, uklapa tumačenja stavljena u kontekst vremena i slušatelja te na kraju slijedi pouka. Stil je prilagođen govornoj komunikaciji, pokazuje da se autor trudi zadržati pozornost svojih slušatelja i voditi ih k onome što on smatra bitnim.

Razvidna je takva struktura u prikazu odabrane homilije za Nedjelju šestodesetnice²⁵ napisana pod geslom iz Evanđelja po Luki Sime jest rič Božja. (Luk. 8. 11.) U uvodnom dijelu najavljuje temu svoje homilije, slikovito objašnjava da su potrebni duhovnici koji propovijedaju riječ Božju kao što su potrebni zemljoradnici koji siju i oru. U propovijedima je česta parabola o sijaču "(Mt 13,1, Mk 4,1; Lk 8,4) Parabola o sijaču usporedba je plodovitosti prihvaćanja Božje riječi. Sijač sije→ sjeme koje pada kraj puta, pozoblju ptice; koje padne na kamen ili u plitku zemlju, brzo iznikne i brzo se osuši; koje padne u trnje, trnje uzraste pa ga uguši; koje padne u duboku zemlju, urodi

²⁵ Š. STARČEVIĆ, 1850, 155-165.

stostruko, šezdeseterostruko ili trideseterostruko."²⁶ I zemlja u koju polažemo sjeme "često je simbol Crkve koja čovjeka hrani duhovnom hranom vjere i pruža mu zaklon."²⁷ Sjeme daje plod u dobroj zemlji, a riječ Božja u dobrom srcu pa će Starčević posegnuti i za stihovima da bi puku objasnio usporedbu:

Zemlja nikad se ne kini;
I pak drugda dobro rodi.
A drugda i težak čini,
Da mu zemlja dobro plodi.
Ali kad se s' trudom blagoslov sastaje:
Zemljotežnik vazda nadaren ostaje.

Deskripcija je opravdana životnom aktualizacijom koja u potpunosti odgovara svjetonazoru tadašnjega čovjeka. Dojmljiva poredba pojačava teološke i filozofske konotacije vjerske priče te tako izravno djeluje na emocije slušatelja koje poziva da promisle pripadaju li dobroj ili zločestoj zemlji.

Nakon slikovitog uvoda najavljuje dvodijelnu strukturu homilije:

I. Koji su oni, koji iz riči Božje nikakove koristi ne vade? Ovo će biti prvi dil.

II. Koji su oni, koji iz riči Božje korist vade? Ovo će biti drugi dil.

Prisno se obraća slušateljima pozivajući ih riječima: Tko ima uši za slušati, neka sluša. Počinje antitezom najavljujući temu o kojoj ne će govoriti, o ljudima koji ne primaju riječ Božju, nego o kršćanima koji slušaju riječ Božju ...ali iz nje koristi ne vide i dijeli ih u tri skupine, metaforizirajući ih sjemenom, razdvaja prvi dio homilije u tri perioda.

Najprije govori o kršćanima koji čuju a ne slušaju, misli im lutaju: Oni pasu svoje oči po puku, ogledaju se pocrkvi, šapću, i govore s'drugim o kojekakvih stvarih, ili drimlju, i spavaju, i jedva čekaju, da se pripovijdanje duhovno sverši, i premda, od njega koristi ne imaju.²⁸ Poput sjemena koje je palo kraj puta i ptice ga pojele. Zatim govori o vjernicima koji vjeruju samo dok su u crkvi kao sjeme koje je uvenulo jer nije imalo vlage. Starčević uspješno prilagođava savjete slušateljima svjestan obrazovne strukture: Razgovarajte se dakle med sobom čestokrat od onoga, što ste u pripovijdanju riči Božje čuli, i razumili, nikoje, i nikoje beside, koje su vas osobito u serce taknule, upamtite zazbilja, ili ako znate pisati, zabiležite ih u vaš dnevnik;²⁹ Slijedi treća priča o sjemenu koje je palo među trnje i nije dalo ploda. Budite dakle u vašim skerbim za vrimenita umireni, i razboriti, nemojte serce vaše

²⁶ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, 1985, 449.

²⁷ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, 1985, 591.

²⁸ Š. STARČEVIĆ, 1850, 157.

²⁹ Š. STARČEVIĆ, 1850, 159.

prilipljivati za bogatstva ovoga svita, i uklanjajte se od svakoga bezrednoga razkošja, od proždertlosti, od pijanstva, od nečistoće, jer ćete se inače udušiti, i, kako Isukerst govori, ploda za vikovito življenje ne ćete učiniti.³⁰

U drugom dijelu govori o sjemenu koje je palo u plodnu zemlju i donijelo dobar rod. Dinamiku propovijedanja postiže razvrstavajući govor u tri periode označene pitanjima: Što će reći rič Božju s'dobrim, pače s'najboljim sercem slušati? 2. Što će reći rič Božju uzdrežati? 3. Što će reći u ustreljenju plod donositi? Riječ Božju treba slušati skrušenim srcem moleći pokajanje i želeći naučiti nešto dobro te nije kriv propovjednik što nas istina pogađa. Riječ homilije uvijek se dotiče svakog čovjeka jer je čovjek njiva na kojoj se sjeme sije. Sa strpljenjem treba živjeti što je rečeno u službi Božjoj. Ponovo emocije potiče i uvlači slušatelja u prihvaćanje stavova u pjesnički intoniranoj usporedbi: Koliko putah nju plug riže, i priverće? Koliko putah nju udara, i muči studen, i žegja, snig, i voda, mraz, i krupa?³¹ Pogađa slušatelja u najosjetljivije područje težačke egzistencije i pokazuje razumijevanje života puka. Efektan završetak propovijedi razjašnjava poredbu i ističe pouku: Kako se jedna slaba, i hergjava zemlja kroz marljivost težaka poboljšava, onako grišnik po milosti Božjoj dobar postaje.³²

Starčevićeva homilija strukturom, stilom i obradom teme odiše svevremenskim te funkcionira i danas. U navedenom primjeru učvršćuje vjeru, vodi k spasenju, pronalazi put do pojedinca da bi ga potakla na promišljanje i svjesnim posredovanjem vodi slušatelje u slavlje otajstva. Svevremenost i suvremenost ostvarena je u kanonski određenoj homiliji.

Starčević ne odvaja svoju sudbinu od čovjeka sredine u kojoj djeluje ni zemlje u kojoj živi. Tako će u homiliji za prvu nedjelju došašća uklopiti poznatu stvarnost: "Velika je zaisto u našoj zemlji bila nevolja u tečaju ovoga vika kroz tolike rate i smutnje, koje imadosmo sad s'Turcima, sad s Francezima..."³³ Savjetodavni karakter često je prisutan pa i u spomenutoj homiliji: "O slipi čoviče! O benasta oholico! O maloumni lakomče! I bludniče zašto se vi tako jako podajete za častima, za praznom slavom, za dobrim zemaljskim, za putenom nasladnosti? Ah! Kako ćete vi jaukati u oni dan najposlidnji, kada uzvidite, da sve ono, za čim ste toliko česnuli, i pogibali, tako nesrićno dospiva, i zauvik propada."³⁴ Ne propušta Starčević priliku da pouči svoju pastvu, pokudi što nije dobro pa u homiliji za drugu nedjelju došašća s motom iz Matejeva Evanđelja Jesi-li ti, koj imaš doći, ili drugoga čekamo?

³⁰ Š. STARČEVIĆ, 1850, 160.

³¹ Š. STARČEVIĆ, 1850, 163.

³² Š. STARČEVIĆ, 1850, 164.

³³ Š. STARČEVIĆ, 1850, 7.

³⁴ Š. STARČEVIĆ, 1850, 9.

(Mat.11.3.) govori da se ljudi odijevaju po dvorski, da seljaci, gospoda i mornari naginju na mekoputnost, raskošnost, gizdavost. "...I naše svako žensko ima vazda na pameti čversto držati ono što je verhovni pastir svih kerstjanah Petar sveti za urašaj ženskog spola prepisao. Čujte matere! I poslušajte kćeri!"³⁵ Istom svrhom prosvjećivanja kritizira narodno tumačenje snova u homiliji Nedilja po mladom litu s motom Preminuvši Irud, evo Angjel Gospodnji ukaza se u snu Josipu u Egiptu. (Mat.2.19.) "Tako n. p.on ludo viruje, koi misli, da će zato skoro umriti, jer mu se je snilo, da mu je zub izpao, i oni, koi misli, da će mu drug, ali dite umriti, jerbo je u snu plakao, ali da će veliku sriću imati, jerbo mu se je sanjalo, da je kesu novacah našao."³⁶

Starčevića tema zna ponijeti pa nastaju lirski intonirani odlomci, ponekad i stihovi, česte su usporedbe i parabole, ali sve je u funkciji pouke. Tako u homiliji za četvrtu nedjelju po Bogojavljanju s geslom iz Matejeva Evanđelja Kakav je ovi, da ga vitri i more slušaju? (Mat. 8. 27.) nadahnuto opisuje oluju "I što je drugo naša sveta crkva Katoličanska ako ne jedan brodić, koga na ljutom, i uzburjanom moru ovoga svita žestoki vitri od progonstva nepristajno tiraju, rivaju, i prevrću? Ali ga prevnuti ne mogu?"³⁷

U ovome svome djelu Starčević pokazuje poznavanje zakonitosti pisanja teksta, poznavanje znanosti i umjetnosti te citiranja (citira između ostaloga Inocencija IV., Svetog Augustina). Tekst je grafički primjereno organiziran, smjenjuju se funkcionalno stilski različiti tipovi tiska.

Zaključak

Starčevićeve homilije slijede bogatu tradiciju hrvatske homiletike još od Josipa Banovca koji zajedno s "ostalim propovjednicima 18. st. pripada onim postridentskim nastojanjima koja su ponovo uzdigla crkveno govorništvo, tako da se od druge polovice 19. st. u homiletičkoj literaturi govori o klasičnom dobu crkvenog govorništva".³⁸ U homilijama Pavičića, Filipovića, Bašića, Leakovića, Vrinjanina, Šveleca i drugih u središtu je sadržaj, a ne stilistička kićenost i dotjeranost. Hrvatska homiletika slijedila je europsku propovjedničku poetiku "od srednjeg vijeka do naših dana, ali se obazirala i na domaće potrebe, prilike i običaje, ne samo u sadržaju poruke nego i u jezičnom iskazu"³⁹

U duhu europske homiletike Starčević je ponudio hrvatsku homiliju te pokazao da je za homiletičara potrebna duhovno-vjerska stručnost, jezikoslovna

³⁵ Š. STARČEVIĆ, 1850, 23.

³⁶ Š. STARČEVIĆ, 1850, 73.

³⁷ Š. STARČEVIĆ, 1850, 116.

³⁸ I. SRDOČ-KONESTRA, 2003, 203.

³⁹ I. BRATULIĆ, 1996,7.

spremnost te humanistička naobrazba. Sigurno da je Starčević pokazao i poseban dar koji je njegove homilije učinio živim, vjerodostojnim i danas.

Literatura

- Roger AUBERT, i dr., *Velika povijest crkve*, prvi polusvezak *Crkva između revolucije i restauracije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987.
- Josip BRATULIĆ, *Hrvatska propovijed od svetog Metoda do biskupa Strossmayera*, predgovor u knjizi *Hrvatska propovijed*, Erasmus, Zagreb, 1996, 5-12.
- Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.
- Dubravko JELČIĆ, *Hrvatski književni romantizam*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
- Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, SNL, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1985.
- Marko SAMARDŽIJA, *Lika i Ličani u hrvatskom jezikoslovlju*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2003.
- Irvin LUKEŽIĆ, "Homelie" Šime Starčevića iz 1850. godine, *Riječki teološki časopis*, 13, br. 1, Rijeka, 2005, 201-209.
- Opći religijski leksikon*, LZMK, Zagreb, 2002.
- Religijski leksikon*, Mosta, Zagreb, 1999.
- Ines SRDOČ-KONESTRA, Toposi božje kazne i nagrade u Razgovorima duhovnim pastira s'otara... J. Banovca, *Zbornik o Josipu Banovcu*, Šibenik – Zagreb, 2004, 203-212.
- Šime STARČEVIĆ, *Nova ricsoslovica iliricska*, Pretisak Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002.
- Šime STARČEVIĆ, *Homelie iliti Tumačenje S. Evangjelja za sve Nedilje od Došastja Gospodinova do posljednje Nedilje*, Bratja Battara, Zadar, 1850.
- Suvremena katolička enciklopedija*, Marijan tisak, Split, 2005.
- Martin ŠTIGLIĆ, *Katoličko pastirsko bogoslovlje*, Zagreb, 1886.
- Branka TAFRA, Jezikoslovac Šime Starčević, pogovor u pretisku *Nova ricsoslovica iliricska*, Zagreb, 2002, 127-173.
- Teološki rječnik*, Forum bogoslova, Đakovo, 1992.
- Zlatko VINCE, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978.
- Vladimir ZAGORAC, *Homiletika*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.
- Zora dalmatinska*, pretisak Erasmus i NSKZ, III, Zagreb, 1995.

THE CONTRIBUTION OF ŠIME STARČEVIĆ TO CROATIAN HOMILIES

Summary

The text speaks of the priest and linguist Šime Starčević and especially about his homilies. It concerns his work Homilies from 1850 when homilies were arranged through the church year. The structures of the homilies are observed, the characteristics of Starčević's approach to the subject and functionality of homilies in his time.

Keywords: sermon, Gospels, faith, morality, Croatian language